

Слађана Миловановић

ПРИРУЧНИК

ЗА УЧИТЕЉЕ

уз уџбеник Народна традиција за 3. разред основне
школе – *Сваки занат је златан*

eduka

Слађана Мировановић

ПРИРУЧНИК ЗА УЧИТЕЉЕ УЗ УЏБЕНИК
народна традиција за 4. разред основне школе – *Ризница*

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК
Проф. др Бошко Влаховић

РЕЦЕНЗЕНТИ
Маријета Рагишић, дипл. етнолог и антрополог
Славица А. Гајић, етнолог
Небојша Влаховић, проф. разредне наставе

ЛЕКТОР И КОРЕКТОР
Маријана Милошевић

КОМПЈУТЕРСКА ОБРАДА, СЛОГ
Тања Ћосовић

ИЗДАВАЧ
Едука д.о.о. Београд
ул. Змаја од Ноћаја бр. 10/1
Tel/fax: 011 3287 277, 3286 443, 2629 903
Сајт: www.eduka.rs e-mail: eduka@eduka.rs

ЗА ИЗДАВАЧА
Ненад Влаховић, директор

ШТАМПА
Цицero – Београд

Прво издање, Београд, 2011. година
ТИРАЖ: 1000

С а д р ж а ј

1.	Концепција уџбеника	5
2.	Садржаји програма	7
3.	Оријентациони преглед часова по темама	14
4.	Оријентациони годишњи план наставних јединица	15
5.	Камен по камен палата	20
6.	У чаршији дућан до дућана	28
7.	Одело чини човека	44
8.	Откуд мени ова снага	57

КОНЦЕПЦИЈА УЦБЕНИКА

Уцбеник који је пред вама Народна традиција обрађује садржаје предвиђене наставним програмом за овај предмет у трећем разреду и задовољава све потребне стандарде. У трећем разреду у оквиру овог изборног предмета, наставља се развијање тема из претходна два разреда и додаје им се нова тема *Традиционални занати*. Изучавањем традиционалних заната ученици ће упознати многе, већ заборављене професије, али и сасвим другачији начин живота људи у прошлости.

Назив уцбеника *Сваки занат је златан* упућује ученике на сазнање да је корисна свака креативна и стваралачка људска делатност. У садржаје уцбеника уводи нас група занатлија који децу упознају са својим занатима, али и занатима својих пријатеља. Сви они, својим радом задовољавају основне људске потребе и стварају услове за нормалан живот. Тако нас прича води кроз време и прошлост и упознаје нас како су некада настајали сеоски и варошки занати.

Једна од основних људских потреба одувек је била *кров над љавом*. У поглављу *Камен по камен љалаша* говори се о зидарима и дунђерима. Кад се кућа озидати пристижу столари, дрводеље, бравари. Вода је неопходна људска потреба па се у дворишту мора ископати бунар или озидати чесма. Ове послове обављали су бунарџије и чесмари. Ове занате и занатлије деци је кроз приче представио зидар.

За нормалан живот и рад човеку су свакодневно потребни различити предмети. Људи су их израђивали од природних материјала које су налазили у непосредном окружењу. Била је то земља, дрво, трска или шевар, крзна животиња, а касније бакар, лим, гвожђе. Вешти мајстори су их брижно обликовали, а онда продавали у дућанима, на пијацама или вашарима. Поглавље *У чаршији дућан до дућана* представља ковач који се присећа бројних заната о којима је слушао од свога оца и деде. Он прича

о грнчару, корпару, ужару, бачвару или пинтеру, о казанџији и калаџији и још неким занатлијама без којих се живот у прошлости није могао замислити. Набрајао је предмете које су израђивали стари мајстори, описивао материјале као и начине израде и сликовито представљао њихове мрачне и трошне радионице.

Највеће стециште свих занатлија и њихових оригиналних рукотворина били су вашари. Ту су се мајстори са својим купцима цењкали, погађали, уговарали, договарали и продавали своју робу.

Од давнина је једна од човекових потреба била да изгледа лепо, да се средини у којој живи представи и лепшим него што јесте. Одећа, обућа, и накит – давали су човеку одређену снагу и моћ и представљали његово сталешко место у друштву. О одећи, обући и изгледу деце и одраслих бринуле су броје занатлије. Они су били пријатељи нашег обућара. Он је све испричао о лепоти и важности свога заната, али из његове приче нису изостали ни абација, терзија, ћурчија, опанчар, шеширџија, берберин, кујунџија, ткач-ткаља па и везиља која је маштом и разнобојним концем украшавала како женску тако и мушку одећу. Сваки занатлија добро је познавао материјале са којима ради, располагао је потребним алатом и поштовао вољу својих муштерија. Ове садржаје обрађује поглавље *Огело чини човека*.

На крају ове лепе и успешне шетње кроз прошлост долази се до мајстора који су правили храну, послатице и освежавајућа пића за наше претке. О овим занатлијама деци је причао земљорадник. Воденичар је од пшенице и кукуруза правио брашно, а пекар од брашна хлебова, кифле, перече, погачице, ђевреке, буреке, баклаве, мекике и друга пецива. Ћеваџије су напољу *на калдрми* пекли ћевапе, а производи посластичара и бомбонџија из малих излога привлачили су пажњу пролазника. Пића наших предака правиле су содације и бозације и служили их у радњи, на улици испред радње и обавезно на вашарима. Све ове приче обрађује поглавље *Ошкуд мени ова снаја*.

На крају уџбеника описано је како је текао живот у једној занатској радионици. Свуда је постојао ред, рад, слога и поштовање. Знало се место шегрта, калфе и мајстора. Од шегрта до калфе и од калфе до мајстора могло се стићи само упорним радом. Еснафи или занатска удружења имала су значајно место у целокупном друштву.

Све садржаје у уџбенику прате и остали фолклорни елементи: народни обичаји и веровања везана за одређене занате, народне пословице и изреке, брзалице, загонетке. Ту су и мали занимљиви ребуси да додатно појачају мисаону активност ученика. Адекватни текстови из наше литературе везани за поједине занате пружају ученицима јаснију слику о самом занату и његовој важности.

Наводом *Наша радионица*, ученици се често упућују да и сами, користећи своју креативност, израде понеки предмет.

Упућени решавањем укрштенице на крају уџбеника ученици ће бити наведени на понављање целокупног градива. Објашњењем непознатих појмова у речнику ученици ће проширити и обогатити фонд речи који су до сада поседовали.

САДРЖАЈИ ПРОГРАМА

КАМЕН ПО КАМЕН ПАЛАТА

Зидар, неимар

зида грађевине каменом, малтером и циглом; неки познати неимари зидали су манастире, дворце и конаке; зидарски алат: чекић, мистрија, либела, висак...

Дунђер

нарочито увежбани људи у прављењу кућа од прућа и блата. Најбољи дунђери били су из пиротског краја.

Столар, дрводеља

од дрвета израђује прозоре и врата, столове, столице, софре, полице... Столарски алат: секира, тесла, кесер, сврдло...

Бравар

израђује кључеве и браве разних облика и величина

Бунарџија, чесмар

бунарџија тражи воду копањем земље у дубину; алат бунарџије; даривање бунарџије по успешно завршеном послу; чесмар прави нове или поправља старе чесме. Јавне чесме су посвећене одређеним личностима или догађајима

У ЧАРШИЈИ ДУЋАН ДО ДУЋАНА

Грнчар

како су настали судови од глине; врста и квалитет земље, како се земља обрађује и припрема за израду посуша; грнчари израђују: земљане лонце, шерпе, ћупове, каленице, тестије, ибрике, бардаке, саксије... Грнчари су се некада споразумевали нарочитим говором; народна прича *Грнчар и цар*.

Казанџија, калаџија

Овај занат настаје у време проналаска бакра. Од бакра се израђују: разне тепсије, бакрачи, казани, котлови, кондири; казанџијски алат: клешта, калуп, зумбе, секачи, турпије...

Бачвар, пинтер

израђује судове у којима се држи течност. Материјали за израду су сува храстовина, дудова или багремова грађа; мајсторски алат, бачварска радионица, продаја израђених предмета у дућану испред радионице или на вашару

- Лимар
израђује лонце, кофе, лончиће за воду; лимарски алат
- Ковач
Овај занат је настао у време када је пронађена руда гвожђа. Ковачи су правили пољопривредне алатке: секире, мотике, раонике, ашове, будаке, српове, косе и предмете за огњиште: вериге, сацаке, ватраље, машице...
- За ковање гвожђа
потребна је ватра и ковачки алат; обичаји и веровања ковача; поетски текст *Два раоника* Ј.Ј. Змаја.
- Поткивач
Прави потковице за поткивање коњских копита. Потковице су штитиле њихова копита од тврдих и оштрих предмета на путу; веровање о нађеној потковици
- Колар
Израђује кола која се користе у пољопривреди и као превозно средство; коларске радионице и коларски алат
- Асурџија
За израду асуре потребан је рогоз или шевар (биљка која расте поред бара и мочвара). За израду асуре потребан је разбој, брно и чекрк. Своје производе асурџије су продавале у дућану, на тргу, на вашару.
- Мутаџија
Од остригане козје длаке прави разне вреће, џакове, покровце за стоку, бисаге, торбе, черге, простирке. Рашчешљана или растресена длака се суче или преде. Упредене жице стављају се на разбој за ткање. Мутаџије су се као и лончари споразумевали нарочитим језиком (примери).
- Ужар
Од тежине или кудеље прави узице (сиџимке), конопце, ужад за стоку, штрања, конопце за сушење веша, уларе за говеда... Израђене ствари продају трговцима или сељацима по селима, вашарима, саборима.

Вашар

На вашарима занатлије продају своје рукотворине. Највећи вашари одржавају се о празницима око цркава и манастира.

ОДЕЛО ЧИНИ ЧОВЕКА

Абација

Абације су израђивале одећу од сукна украшавајући је вуненим или свиленим гајганима. Сукно се добијало ткањем вунених нити на разбојима. Абацијски алат – велике и мале маказе, напрстак, разне врста конца, шило за бушење рупа... Одећа од сукна је топла и здрава.

Ћурчија – кожухар

прави одевне предмете од коже и крзна. Кожуси су могли бити женски или мушки, различитих дужина, израђивани за свечане прилике или свакодневну употребу. Развојем текстилне индустрије губи се ћурчијски занат.

Опанчар

Некада су опанчари од свињске, телеће или говеђе коже ручно правили опанке. Опанци су били једина врста обуће сеоског становништва. Начин израде опанака – ђон, опута... Народно веровање да је Свети Сава научио људе како се припрема кожа за прављење опанака.

Обућар

Обућари су израђивали разне отворене и затворене, плитке и дубоке, мушке, женске и дечје ципеле, разне папуче и чизме. Обућарске алатке; папуче као посебна врста обуће, прављене су од fine козје или овчије коже, од свиле или сомота и украшаване су везом.

Шеширџија

Шешири могу бити различитих величина, облика и боја. Шеширџије су са пуно маште правили шешире,

цилиндре, шубаре, шајкаче, шапке, беретке. Посебну лепоту имали су дамски шешири.

Берберин, фризер

Берберски занат је накада био заступљен искључиво у варошима. Бербери су у фиокама и на полицама имали разне предмете: маказе, бријаче, чешљеве, лаворе за умивање, пешкире, сапуне за бријање, разне журнале за читање. Бербери су у доколици певали и свирали тамбуру.

Кујунџија

Израђује накит и украсне предмете од сребра и злата. Ове предмете куповали су богати сељаци и трговци.

Бојација

Бојације су бојиле пређу искључиво биљним бојама. Бојили су вуну, памук, свиљу. Бојене тканине су биле необично лепе, а боје постојане.

Ткач, ткаља

Ткање је важан и тежак посао. Од сиве или црне вуне са најчешће тка сукно од кога абације шију мушка одела. Од разнобојне пређе ткају се женске сукње, тканице, бошче, черге, поњаве и ћилими. Од изатканог платна кројене су мушке и женске кошуље, постељина, рубље, пешкири... Народна прича *Свети Сава и ткаља*.

Везиља

Разнобојним вуненим концем девојке и жене су везле сукње, јелеке и кецеље. Различити и раскошни мотиви везени су на мушким и женским кошуљама, постељном рубљу, столњацима, завесама, пешкирима.

ОТКУД МЕНИ ОВА СНАГА

Воденичар, млинар

Некада је на нашим рекама и потоцима било много воденица. Воденичари су млели пшеницу, кукуруз, јечам и раж. Воденичар узима ујам од помелара, удешава

мливо, пази да јаз негде не пробије, наврће воду на точак... Народно предање о воденицма цара Лазара

Пекар

Пекарске радње су биле расејане свуда по чаршији, по варошким улицама, сокацима или шоровима. Пре него што резмеси тесто, пекар га добро измеси, изгњечи, испреврће. Онда га одсеца на парчад, измери на теразијама, поново измеси, поспе брашном, скупи у куглу и ставља у плехове. Тада се носи у фуруну на печење. Земичкари су израђивали земичке, кифле, перече, погачице, ђевреке, буреке, баклаве, мекике и друга пецива.

Ћевабџија

Најпознатије ћевабџије живеле су у околини Ниша и Лесковца. Они су напољу на *калдрми* пекли ћевапе за оне који су их наручивали или су свраћали у гостионице.

Посластичар

Израђује разне врсте колача, шампите и кремпите, баклаве, сладолед и друге послатице. Верује се да је овај занат остао у нашем народу од доба Турака. Справе и посуде за израду колача; радионице и продавнице посластичара.

Бомбонџија

је израђивао различите бомбоне, луле, карамеле, желе бомбоне разних облика и боја. Деца су ове послатице добијала о празницима, када су их гости доносили о славама.

Лицидер

Лицидери су од брашна и меда правили разноврсне облике колача који су могли дуго да стоје. Прављени су у облику срца, коља, луткица, ташнице, папучице, зеца. Колачи су увијани у разнобојну хартију на којој су са једне стране лепљене разноврсне слике и огледалца. Вашари, сабори и други скупови нису могли да прођу без лицидерских колача.

Пића наших предака

клакер, кабеза, оранжада, боза. Могла су се купити на свакој пијаци, вашару, сабору или поручити у посластичарници. Ова старинска пића правиле су содације и бозације у својим радњама.

Улични продавци хране

Продавци луксузног пецива у белим кецељама пролазили су улицама српских вароши и продавали путер-кифле, земичке, кајзерице. Пролазили су и продавци киселог млека (у земљаним лончићима) и они који су нудили хладну бозу из специјалних дрвених канти. Најомиљенији су били продавци који су гурали сладоледијска колица украшена шареним сликама.

Живот у радионици

У радионици су обично радили шегрти, калфе и мајстори. Међу њима је владала слога и поштовање. Старији су били строги, али праведни. Најстарији калфа је одређивао време за спавање, устајање и обавезе. Многи мајстори су позивали момке на ручак о слави и на први дан Божића.

Еснафи

Мајстори истог заната чинили су удружења или еснафе. Њихова обележја су била еснафски печат и барјак. Печати су коришћени за оверу калфенског или мајсторског писма. Еснафске славе су припремане богато и раскошно. Занатлије су некада припадале слоју богатих људи.

ГОДИШЊЕ ПОНАВЉАЊЕ ГРАДИВА

ОРИЈЕНТАЦИОНИ ПРЕГЛЕД ЧАСОВА ПО ТЕМАМА

ТЕМА: КАМЕН ПО КАМЕН ПАЛАТА	
Укупан број часова за тему:	5
Часови за обраду:	5
Часови за утврђивање:	-
ТЕМА: У ЧАРШИЈИ ДУЋАН ДО ДУЋАНА	
Укупан број часова за тему:	12
Часови за обраду:	11
Часови за утврђивање:	1
ТЕМА: ОДЕЛО ЧИНИ ЧОВЕКА	
Укупан број часова за тему:	9
Часови за обраду:	9
Часови за утврђивање:	-
ТЕМА: ОТКУД МЕНИ ОВА СНАГА	
Укупан број часова за тему:	10
Часови за обраду:	9
Часови за утврђивање:	1

Укупан број часова за тему:	36
Часови за обраду:	34
Часови за утврђивање:	2

ОРИЈЕНТАЦИОНИ ГОДИШЊИ ПЛАН
НАСТАВНИХ ЈЕДИНИЦА

НАСТАВНА ТЕМА	ЧАС ПО РЕДУ	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА
Камен по камен палата	1.	Како су настали занати (сеоски, варошки)	обрада
	2.	Зидар, неимар, дунђер	обрада
	3.	Столар, дрводеља	обрада
	4.	Бравар	обрада
	5.	Бунарџија, чесмар	обрада
У чаршији дућан до дућана	6.	Грнчар	обрада
	7.	Казанџија, калаџија	обрада
	8.	Бачвар, пинтер	обрада
	9.	Лимар	обрада
	10.	Ковач	обрада
	11.	Поткивач	обрада
	12.	Колар	обрада
	13.	Корпар	обрада
	14.	Асурџија, мутаџија	обрада
	15.	Ужар	обрада
	16.	Вашар	обрада
	17.	У чаршији дућан до дућана	утврђивање градива

НАСТАВНА ТЕМА	ЧАС ПО РЕДУ	НАСТАВНА ЈЕДИНИЦА	ТИП ЧАСА
Одело чини човека	18.	Абација – терзија (кројач)	обрада
	19.	Ћурчија, кожухар, крзнар	обрада
	20.	Опанчар – обућар	обрада
	21.	Шеширчија	обрада
	22.	Берберин	обрада
	23.	Кујунчија	обрада
	24.	Бојачија	обрада
	25.	Ткач, ткаља	обрада
	26.	Везиља	обрада
Откуд мени ова снага	27.	Воденичар, млинар	обрада
	28.	Пекар	обрада
	29.	Ћевабчија	обрада
	30.	Посластичар – бомбончија	обрада
	31.	Лицидер	обрада
	32.	Пића наших предака	обрада
	33.	Улични продавци хране	обрада
	34.	Живот у радионици	обрада
	35.	Еснафи	обрада
	36.	Решавање укрштенице	обрада

НАЧИН ОСТВАРИВАЊА ГРАДИВА (етно-кутак у учионици)

За успешно остваривање програма из ове наставне области, учитељ треба да почне раније са припремама.

Велики број наставних јединица захтева материјал који нам је тешко доступан, па трагање и прикупљање тог материјала треба да буде доступно и спонтано. Предмети које су некада израђивале наше занатлије, а и њихови алати, тешко се данас могу наћи у свакодневном животу. Једини музеј старих заната постоји у Нишу. Понегде у некој етно-кући, етно селу или на салашу могу се видети детаљи који над подсети на време занатства у Србији.

Све ове чињенице упућују учитеља на то да је пожељно прикупљање пригодног материјала и стварање етно-кутка у учионици или у школи. Сваки предмет, слика, исечак из новина, цитат из неке књиге биће од велике помоћи за успешну реализацију часа. Тактилна и визуелна метода у овом случају овде су од великог значаја.

У приручнику је, скоро за сваки час, предвиђен рад ученика. Циљ је да се маштом и креативношћу и сам ученик/ученица стави у улогу занатлије. Деца воле да праве предмете прилагођене њиховом узрасту па се код њих тако буди и негује дух стваралаштва и креативности. У том смислу, важно је да учитељ унапред обавести своје ученике о ономе што ће се радити на следећем часу. Они ће тако имати времена, да сами или уз родитељску помоћ припреме потребан материјал. Код оних наставних јединица где није могућ практични рад, ученици ће у свескама цртати одређене предмете, записивати народне изреке и њихова објашњења.

Сваки час народне традиције биће успешан ако код ученика пробуди машту, креативност, стваралачки дух, а нарочито радост и задовољство.

КАКО СУ НАСТАЛИ ЗНАТИ

Живот човеков прате бројне потребе, па су из тих потреба настајали бројни занати. Са развојем и напретком друштва за неким занатима је престајала потреба, па су они нестајали или делимично и привремено замирили. Неки занати су и данас атрактивни. Постали су део туристичке понуде или постоје ради подмиривања потреба друштва.

Средњи век је обиловао занатима. У архивима се могу пронаћи називи заната који су нама данас далеки, а неки и непознати:

- асурцијски, абацијски, бачварски, бунарцијски;
- болтацијски, балугцијски, бербетски, бомбонцијски,
- воскарски, вуновлачарски, грнчарски, гајтанцијски,
- дрводељски, дунђерски, дрндарски, зидарски, златарски,
- јорганцијски, ковачки, кожухарски, крзнарски,
- лимарски, лицидерски, месарски, молерски, мутабцијски, мумцијски, опанчарски, пекарски, пинтерски,
- папуцијски, сарачки, свиларски, столарски, содацијски,
- сакацијски, скелецијски, терзијски, ткачки, туфегцијски,
- ужарски, четкарски, чешљарски...

Многе од ових заната време је потпуно избрисало. Остало су само њихови називи из којих можемо делимично сазнати како су људи некада живели.

СЕОСКИ И ВАРОШКИ ЗНАТИ

Сеоске занате су радили вештији сељаци и то поред редовних сточарских и земљорадничких послова. Они су често били самоуки или приучени. Правили су предмете неопходне свом домаћинству, а онда и за потребе других људи. Чинили су то најчешће у зимском периоду када у пољу или у кући није било других послова. Занатске вештине старији су често преносили на своје потомке. У сеоској занатској производњи

учествовале су читаве породице, па чак и села. Тако су настала презимена: Качаревићи, Коларевићи, Ковачевићи и др.

Сеоске занатлије нису правиле своја удружења (еснафе) осим када су одлазили да раде изван својих села. Такав је случај био са зидарима, цигларима и другим грађевинским радницима. У Вуково време у Србији постоје бројни сеоски занати и занатлије: ковачи, качари, ћурчије, терзије, седлати, самарције, чутурције, мутавције, скелари и други. Они углавном покривају потребе сеоског становништва. Одржали су се у планинским селима Србије све до Другог светског рата. У послератном периоду, у време индустријализације земље, престаје потреба за сеоским занатима.

Варошки занати се негују у варошким срединама. После ослобођења од Турака у српским варошима се повећава број становништва па су и потребе за занатским производима знатно веће. Почиње да се развија занатство и трговина. Бројни занати су остали као наслеђе из турског периода. Постојали су занати и занатлије карактеристични само за градске средине. То су: бербери, бојације, молери, дунђери, зидари и тесари, ужари, пекари, бозације, фотографи, диманичари, штампари, лицидери...

Имућније занатлије имале су шегрте. То су били дечаки који су најчешће долазили за села да би код мајстора научили занат. После три године шегртовања постајали су калфе. Настављали су рад код мајстора који им је од тада давао и плату. После неколико година рада добијали су од газде мајсторско писмо. Оно је било потврда да су стручни и да могу да отворе сопствену радњу.

Мајстори истог заната чинили су удружења или еснафе. Тако су постојали пекарски, берберски, обућарско-опанчарски, ковачки, ћурчијски и многи други еснафи. Њихова обележја су била еснафски барјак и печат. Барјаци су били од обојене тканине са сликама светаца заштитника. Ношени су о еснафској слави или Богојављењу. Печати су били од месинга. Имали су округао или елипсаст облик, издубљена слова и

урезану слику. Употребљавани су за оверу калфенског или мајсторског писма.

Занатлије, трговцу и чиновници су некада припадали слоју богатијих људи.

Народ је рекао...

– *Занатлију посао показује*

– *Без алата нема заната*

За кога се каже:

Што очима види

што рукама створи?

Тема: КАМЕН ПО КАМЕН – ПАЛАТА

КАКО СУ НАСТАЛИ ЗАНАТИ

Назив уџбеника *Сваки занат је занат*, упућује ученике да ће у трећем разреду из области народне традиције упознавати наше старе занате.

Прелиставањем уџбеника на самом почетку часа, ученици ће и сами уочити називе појединих заната. Тада им треба поставити питање који су има занати већ познати, а за која од њих први пут чују. Ако у разреду има ученика чији су родитељи занатлије, треба им пружити прилику да нешто кратко о томе кажу.

Текст *Сваки занат је занат* који се налази на почетку уџбеника упутиће ученике на размишљање о томе колико су занати важни за свакодневни живот људи. Дијалог занатлија и деце која су слушала њихов разговор, треба код ученика побуди снажно интересовање и радозналост за садржаје који ће се даље обрађивати. Да би постали свесни своје радозналости, добро је да после прочитаног текста подвуку у уџбенику питања која су деце поставила занатлијама.

Даљим читањем ученици ће сазнати како су настали сеоски и варошки занати и ко су били шегрти и калфе.

После прочитаног текста водити са ученицима разговор:

- Шта су деца желела да сазнају од мајстора?
- Како су настали занати?
- У чему је разлика између сеоских и варошких заната
- Када је калфа добијао мајсторско писмо?
- Какав је значај имало мајсторско писмо за будућег занатлију?

Пред крај часа учитељ може ученицима да подели одштампан текст и нотни текст песме *Млади занатлија*. Уколико сте у могућности одсвирајте или отпевајте песму.

Млади занатлија

Allegretto Влад. Р. Ђорђевић

f Ја сам млади за-на-гли-ја, за-нат ра-дим
вољ-но, не сти-дим се свог за-на-та,
жи-вим за-до - вољ - но, не сти-дим се
свог за-на - та, жи-вим за - до - вољ - но.

Ја сам млади знатлија,
Занат радим вољно.

Не стидим се свог заната,
Живим задовољно.

Гараве су моје руке,
Гарав ми кецељац,
Ал' сам зато чиста срца,
Поштен рукодељац,

Други хитрим пером пише,
Ја ударцем снажним,
по наковњу гвожђе тањим
Чекићем замашним.

Е, тако, без алата
Нема ни заната,
А мени је мој милији
Од сувога злата.

Мене треба свака кућа,
Богата и проста,
Тамо има за ме среће
И заслуге доста.

Благо мени занатлији, Ја ћу бити славан;
У мом послу нико мени
Неће бити раван.

Ј. Јовановић Змај

ЗИДАРИ, НЕИМАРИ

Зидари или неимари су одувек били тражени мајстори. Они су некада по Србији зидали манастире, дворце, конале и друге велике грађевине.

Материјали су бирали у зависности од подручја у коме граде. У каменитим пределима користили су камен. Тамо где је

било доста дрвене грађе користили су дрво. У равницама где није било камена, а ни много шума најчешће су користили бондрук. То је земља и слама помешана са водом.

У зидарски алат спадају: чекић за камен, чекић за циглу, мистрија за набацивање малтера на зид, пердашица (равна дрвена летва за глачање зида, висак, либела, тезге, корита за малтер и друго).

На крају рада сакупљају и чисте сав алат. Ако постоји могућност да се на час позове зидар као специјални гост, онда ће он ученицима испричати искуства из свог зната. Учитељ треба унапред да припреми разговор и да замоли мајстора да ученицима покаже неке од својих алатки.

Ученици на овом часу могу и сами бити *мајстори зидари* па могу од лево коцкица направити кућу или неку другу грађевину.

Од насецканих дрваца и гранчица могу направити кућу – брвнару. За то су им потребна дрвца, картон или шпер-плоча за подлогу, лепак и маховина. Лепљењем дрваца на подлогу направиће зидове. Попречним лепљењем пштапића преко зидова добиће кров. У унутрашњост брвнаре, преко подлоге залепити штапиће да се добије под. Око брвнаре залепити маховину.

На крају часа направити изложбу.

ДУЊЕРИ

За овај час пожљено је припремити слике различитих типова кућа које су се некада градиле и нашим крајевима. Нарочито увежбани људи у прављењу кућа били су дунђери.

После прочитаног текста из уџбеника водити разговор са ученицима.

- Како су дунђери тражили посао?
- Колико их је ишло у друштву?
- Шта је радио главни мајстор?
- Чиме су их даривали домаћин и домаћица?

- Из ког краја су долазили најбољи дунђери?
- Кога су остављали код куће?
- Који обичај су неговали дунђери пред полазак на посао?
- Како су делили зарађени новац?

Прочитајте следећу причу и разговарајте о њеној садржини.

Дунђер и Бог

У старо време кад је Бог ишао по земљи, дунђерски посао био је златан. Дунђери су тесали греде, а иверке су отпадале у златним комадима. Због тога су се били много посилили и нису гледали на сиротињу. Једног дана претвори се Бог у просјака и сврати код једног дунђера, који је градио нечију кућу и тесао греду.

Шта ти дељеш мајсторе? упита га просјак.
Дељем иверке (иверје)! одговори му мајстор љутито.
Кад су ти иверке, нека ти и оштану иверке целог века!
 рекне му Бог, па је тако и до данас остало.

– Која је порука ове приче?
 Објасните народну изреку: *Ивер не ђага далеко од класе.*

СТОЛАР, ДРВОДЕЉА

Столари су у својим сеоским радионицама израђивали бројне употребне предмете неопходне у сваком домаћинству. Имали су једноставан алат: секире, тестере, разна сврдла и бургије. Њима су израђивали врата и прозоре, столове, столице, софре, столице треношке, сандуке за девојачку спрему, мање и једноставније столице и ормаре. Израђивали су и алатке потребне сеоском домаћинству: држаље за мотике, секире, косе, лопате или целе алатке, као што су дрвене виле и грабуље.

Од кућних потрепштина правили су: преслице и вретена, оклагије, карлице, корита, дрвене варјаче и кашике. Дрводеље или резбари израђивали су и украшавали резбаријом разне сандуке, кутије за накит, кафу и дуван.

Продирањем западне културе у наше крајеве, формира се нови стил у опремању простора. Столари израђују све врсте модерног и стилског намештаја као и декоративне делове стамбених и пословних простора.

Да би се на часу подстакла дечја машта и креативност, пожељно је прочитати причу *Злајни шањир* Гроздане Олујић.

Предлог за практичан рад

Буди и ти столар, дрводеља:

– Лепљењем дрваца или штапића од сладоледа направи сто и столице;

– Од комадића меког дрвета, пажљивим резањем можеш да направиш шаховске фигуре, а на картону да нацрташ шаховску таблу. Повуци први потез! Своје рукотворине чувајте.

Прикупите занимљиве предмете за етно-кутак у учионици.

БРАВАР

Бравари су поправљали старе и израђивали нове браве. То је занат новијег времена. Бравари, а после Другог светског рата машинбравари, осим брава израђују и друге предмете од гвожђа и метала. То су најчешће украсне коване ограде, терасе и дворишта.

У радионици мештог и креативног бравара могу се наћи бројни уметнички предмети од кованог гвожђа: лустери, украсни свећњаци, фењери, кваке и др. Њихове филигранске креације од челика попут чипке, венчића и лозица често су израз мајсторове маште и његове велике љубави према овом послу.

„Волим овај занат и желим да и своје синове заинтересујем. На моју радост видим да им се допада па чим дођу из школе, ето их у радионици. Обојица су већ понешто направили. Ја сам одмалена растао уз оца који је радио уметничку браварију, а пошто су нам и стан и радионица под истим кровом моји синови су увек уз мене. У нашем случају, историја се, изгледа, понавља, па ће се и традиција наставити!...”

Овако је ученицима говорио један чика-бравар, када су посетили његову радионицу.

За овај час може се прикупити више различитих кључева, украсних брава и других ситних предмета од кованог гвожђа. Ученици ће их погледати, упоредити, а онда нацртати предмет (кључ или браву) за који су се определили.

Објасните народну изреку: *Леџа реч и љовзена враџа оџвара.*

Научити напамет загонетку из уџбеника.

БУНАРЦИЈА, ЧЕСМАР

Правећи своја насеља, људи су некада своје куће градили поред извор, потока или река. Вода им је била неопходна за живот па су је тако имали на дохват руке.

Људи који нису имали ту могућност поред својих кућа копали су бунаре. Тим послом бавиле су се бунарције. Копали су земљу и у њеним дубинама тражили воду. Са собом су носили свој алат. Најсвечанији тренутак је био проналажење воде. Тада је газда частио мајсторе и у кући се спремао славље.

Овим послом није могао свако да се бави. Бунарција је морао да буде храбар, снажан и јак. О једном таквом бунарцији пише Добрица Ерић у песми *Тадија бунарција*. Ево одломка из песме:

„...Био сам, вала, јак као ала,
али нисам био скот, ни инација
Цела је Гружа за мене знала
и шапутала: Тадија бунарција!

Смео сам да се кладим у шаку
где куца златна водена клица
и да ти кажем тачно у длаку
на којој је дубини жица.

Онда се добра девојка није
'тела удати ни за цара
све док му е усред авлије
не закикоће чекрк бунара.

Моја звезда није спавала
многи још пију у моје здравље
Трипут ме земља затрпавала
а сто пута ми спремала славље!

Откад у села доведоше
брзи водовом и бистре чесме
бунарције ишчезоше
и из живота .... и из песме...”

Анализом овог одломка учитељ ће ученицима представити лик бунарције.

- Како бунарција у песми описује своју снагу?
- Зашто је бунарција морао да буде *јак као ала*?
- Како бунарција представља своје умеће да тачно пронађе место где има воде?
- Какав значај је некада имао бунар у царском двору али и у авлији сеоског домаћина? (Одговор ћете наћи у песми *Бунар, Добрице Ерића*.)
- Како је то бунарцију *земља затрпавала*?
- Зашто још многи пију у његово здравље?
- Откада су бунарције ишчезле *из живота... и из песме*?
- Како се данас њуди снабдевају водом?
- Ко је у прошлости подизао јавне чесме?
- Које су оне често биле посвећене?

- Ако у твом месту или његовој близини постоји јавна чесма испричај нешто о њој.
- Нацртај чесму или бунар.

Шта је то:

Дању клања, ноћу звезде броји? (ђерам)

Објасни народне изреке:

Вода сваиша ојере, до црна образа.

Док је човек здрав и вода му је слајка.

Тема: У ЧАРШИЈИ ДУЋАН ДО ДУЋАНА

ГРНЧАР

Грнчарство је један од најстаријих, али и најразвијених заната. Одувек је задовољавао основне потребе становништва за судовима у којима је чувана и преношена течност.

За прављење земљаног посуђа користи се нарочита врста глине - иловача. Она се обрадује ручно – без кола, на ручном колу или на ножном колу.

Од глине су израђиване најразличитије врсте посуда за припремање и чување хране: црепуље, лонци, ћупови, шерпе, чиније, тањире, ђувечи; посуде за ношење и држање течности: тестије, ибрице, бокали, чаше; обредне посуде: чиније, свећњаци, кадионице као и предмети декоративне намене: ћупови, вазе, саксије.

Највећи успон грнчарство достиже у периоду између два светска рата. Познати грнчарски центри у Србији били су: Пирот, Бела Паланка, Ниш, Врање, Неготин, Зајечар, Призрен, Косовска Митровица, Приштина, Аранђеловац.

У другој половини XX века нестаје ова грана занатства. На овом часу ученике треба мотивисати да и сами буду грнчари. Од fine глине или пластелина треба да извајају предмет. Свој рад треба да обоје, украсе и припреме за изложбу. Радове треба

посебно чувати јер ће бити изложени и *на вашару* који ће бити припремљен на крају ове теме.

Прикупите посуде од глине, занимљиве слике и текстове о овом занату. Уредите етно-кутак у вашој учионици.

КАЗАНЦИЈА, КОТЛАР, БАКРАЧАР

Казанције су израђивале и поправљале казане за печење ракије. У нашим крајевима, некада, скоро да није било сеоске куће у којој се није пекла ракија од шљиве или грожђа. Тако су казанције имале пуне руке посла.

Израђивали су и посуде за држање воде. У свакој кући, изнад огњишта, висио је бакрач или котао у које се грејала вода. Бакарне посуде за припремање и кување хране биле су у свакодневной употреби. Тепсије, ибрици, цезве, таве, ђугуми и друге посуде красиле су зидове и полице многих сеоских кућа.

После читања текста из уџбеника водити разговор са ученицима:

- Када је настао казанцијски занат?
- Зашто је бакар подесан материјал за рад?
- Шта се се израђивало од бакра?
- Које алате су користиле казанције у свом раду?
- Где су излагали и продавали своје производе?

На часу се може прочитати шаљива народна прича *Крејџо коџао*. Ученици треба да одговоре на питање: Како је сељанин надмудрио трговца?

Преостали део часа ученици ће искористити за цртање и бојење казанцијских производа. Најзанимљивије радове анализирати и сачувати.

Ако сте прикупили занимљиве предмете (алате или казанцијске производе), уредите и употпуните свој етно-кутак.

Крепао котао

Измисли један прости сељанин како би преварио неког каматника трговца у вароши, који му је доста кривице урадио и пође један дан у трговца молећи га: „Господару, молим те, узајми ми котао ракијски, да нешто ракије испечем, а до данашњега дана донијећу ти га и добити на њ талијер.”

Слакоми се трговац и узајми му котао, а сељанин седми дан дође к трговцу и однесе један преко мјере мали котлић ракијски говорећи: „Знаш шта је господару?” „Шта?” запита трговац. „Богме се окотио твој котао”, одговори сељанин, „и ево сам ти ждријебе од њега донио, јер је у мене ждријебан и дошао, а ја твојега нећу.” „Браво, браво!” одговори трговац, „по томе се види да си човјек поштен, фала ти!” „Него, молим те, господару”, придода сељанин, „нека још који дан у мене постоји котао, јер га онако болесна не могу справити.” „Добро, дакле”, одговори му трговац.

Послије десетак дана дотрчи уплашен сељанин к трговцу, па му рече: „Господару, не знаш несреће?” „Које?” запита трговац. „Крепао котао.” „Како крепао, ничији сине!” продера се трговац, „како може котао крепати”? „Ето како”, прихвати сељанин, „што гођ се коти, ваља и да крепа”

И на овај начин, кад тргова потјера сељанина на суд, сељанин и у суду добије разлог и узме велики котао за мали.

Разговор о тексту:

- Размисли због чега је сељанин имао жељу да превари трговца?
- Како је сељанин осмислио превару?
- Када је трговац схватио да је преварен?
- Како је суд оценио сељаков поступак?
- Пронађи у тексту сељаков одговор којим је надмудрио трговца.
- Које особине је испољио трговац? А сељак?
- Прошири причу новим детаљима, али да суштина остане непромењена.
- Поделите улоге и драматизујте причу.

КАЗАНЦИЈА

Казанције су обично били и калајције, али је било и мајстора који су се бавили само овим послом.

Бакарни судови су од честе употребе често били оштећени или су губили свој сјај. Калајција је ове судове крпио, а онда калајисао. После тога они су били спремни за даљу употребу.

После прочитаног текста ученици треба да одговоре на питање: Шта ради калајција? (крпи и калајише).

Суд се крпи кад се на њему направи отвор.

Калајише се да би добио сјај и изгледао као нов. Подвући у тексту реченице којима се објашњава поступак калајисања. (Ако је могуће, показати ученицима како изгледа један бакарни суд. Какве је боје? Чему служи?)

Објаснити народну изреку:

Беле руке шићућ носао милују

До краја час вежбати брзалицу:

*Одосмо у коцлокрџа, кад коцлокрџ коцле крџи
са својих десет коцлокрџа, а сџара им коцлокрџовка
коцлокрџавим коцлима воду носи.*

Ко је котлокрп? (онај који крпи котлове)

БАЧВАР, ПИНТЕР

Бачвари, пинтери, качари израђују бачве, каце и бурад различитих величина. Овај занат је нарочито био развијен у крајевима познатим по грозђу и производњи вина (околима Смедерева, Вршца, Жупе и Александровца).

Људи су у великим бачвама муљали грозђе, у каце и бурад су отакали вино, а у мањим бурадима су држали ракију. Мање каце и ведрице служиле су за чување и транспорт хране

(пекмеца, сира, кајмака). У јесен, у кацама су топили купус и остављали туршију.

Један бачвар је овако објашњавао начин свога рада:

...Прва гуџа се сџавља у обруч, причврсти се сџетом. а онда се гуџе ређају док се не исџуни круџ. На обруч се сџавља набијач џа се чекићем удара џо њему. Тако се обруч сџушџа све ниже, док се гуџе чврстио се сабију. Обручи се џраве од ливеноџ џвожђа...

Прочитати и анализирати песму *Пинџер* Добрице Ерића.

ЛИМАР

Лимарски занар настаје половином двадесетог века и смата се новијом врстом заната.

Лимари су израђивали лимарију за кровове, олуке, украсе за фасаду кућа (лепезе на олуцима, петлове на оцацима, звончиће на лименом крову бунара).

Лимари израђују и предмете за кућу: чункове за пећи и шпорете, плехове за шечење хлеба и колача, обруче за торте, ренда, кофе, лонце за искувавање веша, корита за купање, умиваонике, поштанске сандучиће...

Основни алати су: камазе за сечење и савијање лима, чекићи и зумбе. Данас велики део овога посла обављају машине. Данас је сваки домаћин који је правио кућу имао посла са лимаром, јер су олуци неизбежни део сваког крова. Ако лимар живи у вашем селу, или у граду у близини школе, можете га позвати да на часу буде специјални гост. Он ће ученицима показати нешто од свога алата као и занимљиве ситне производе лимене лончиће, лепезе, звончиће и друге предмете.

Он може да демонстрира на мањем парчету лима како га сече, савија и обликује.

Предлог за практичан рад

За овај час ученици нека донесу празне лименке од сокова. Лепљењем разнобојног папира око лименки, цртањем,

бојењем о украшавањем, добиће занимљиве кутије за прибор и друге ситнице.

У раду ученике подстицати и мотивисати.

Од завршених радова направити изложбу и чувати их за одељенски *вашар*.

КОВАЧ

Ковачи се баве израдом металних предмета који су се користили и у граду и у селу.

Они су правили или оштрили (клепали)

- пољопривредне алатке: секире, мотике, раонике, ашове, будаке, српове, косе;
- предмете за огњиште: вериге, сацаке, прекладе, ватраље, машице;
- предмете од метала за потребе сругих занатлија;
- Ковачки алат чине мехови, наковањ, разне врсте чекића, клешта, турпије и разне друге алатке.

Пре ковања гвожђе треба да се добро загреје (да се усија и да добије црвену боју). Тада се лако савија. Ковач га ставља на наковањ и ударањем великим чекићем по њему, савија га у жељени облик. Ватру ковач добија ложењем угља или ћумура који добија сагоревањем шљивовог стабла.

Ученици ће прочитати текст из уџбеника и уз неколико учитељевих питања поновити његову садржину.

На часу прочитати и песму *Два раоника* Ј. Ј. Змаја која се налази у уџбенику. Анализом песме треба навести ученике да својим речима искажу поруку песме.

Објаснити народне изреке:

- *Гвожђе се кује док је вруће.*
- *Свако је ковач своје среће.*

Поделити ученике у две групе:

- прва ће цртати алат којим се служи ковач, а друга ће цртати његове производе.

ПОТКИВАЧИ

У време кад су људи користили коње и говеда у свакодневном животу, поткивачи су имали много посла. Копита животиња нису могла да издрже дуги ход без поткивања. Потковице су штитиле њихова копита од тврдих и оштрих предмета на путу.

Поткивачи су сами правили потковице и клинове за поткивање. Потковице су стављали и клинове побијали по самој ивици копита. Тако су ноге животиње биле заштићене.

У народу постоји веровање да нађена потковица доноси срећу. Нарочиту снагу по народном веровању имала је потковица са седам рупа. Број седам има магичну моћ – седам дана у недељи, Седам Влашића на небу, седам патуљака у бајци...

Занатлије и трговци укивали су потковицу на прагу своје радионице, верујући да ће тиме обезбедити срећу у послу.

После читања поновити текст из уџбеника.

- Знате ли за још неко народно веровање о потковици?
- Нацртајте потковицу са седам рупа за седам клинова

Осим потковице и клин је стављен у народну причу *Клин чорба*. (Пронаћи и ученицима прочитати ову причу.)

КОЛАР

Коларски занат био је подједнако заступљен и у селу и у граду. У селу се задржао дуже, јер је колски превоз, до пре неколико деценија, био основна врста транспорта.

Колари воле свој занат и о њему радо причају. Ово је само део разговора са чика Митом, познатим коларом из једног шумадијског села:

„...Да желим да будем колар, знао сам још као мали. По васцели дан сам гледао и прашњавим друмовима трчао за колима. Пошаљу ме у школу, а ја право на ливаду. Извадим дрво и нож и по сећању дељем кола у минијатури. Да је враг однео

шалу, открила је случајно једног дана моја мајка. Истресла школску торбу и уместо таблице и креде нашла цео *возни* парк. Времена ратна, тешка. Отац се погоди са мајстором из суседног села да ме прими и научи коларском занату. Тако је и било. За 55 година рада направио сам стотине кола, чеза, фијакера”.

О свом послу мајстор даље прича: „Некада су се правила дрвена кола без иједног ексера. Онда су почела да се окивају гвожђем, тошкови опшивају шинама, фарбају, а задњи део, такозвани јастук, украшава шарама и монограмима. Прво се по мустри од сасвим сувог јасена, бреста или багрема искроје и ураде дрвени делови, затим се искују метални, кола се склопе, а да би се дрво заштитило офарба се у црвено, гвожђе у плаво, а остали делови се ишарају. На крају, на лепо исцртана и налицкана кола удари се монограм власника, што му дође као регистарска таблица...”

После читања текста у уџбенику прочитати ученицима причу чика Мите колара. Водити разговор:

- Од каквог материјала су колари израђивали кола, чезе, фијакере?
- Којим алатом су се служили?
- Пронађи у уџбенику и подвуци реченице које описују како је изгледала радионица једног колара.
- Упореди коларску и ковачку радионицу. Каква је разлика?
- Када се код чика Мите колара појавила склоност према занату?
- Како је он испољавао своју љубав према овом послу?
- Размисли: којим би се занатом ти бавио/бавила у будућности?

Овога часа буди и мајстор – колар.

Ученици су на час донели штапиће од сладоледа, лепак, боје, пластелин или изрезане комаде бундеве за точкове. Састављањем и лепљењем штапића направиће модел запрежних кола. Од коре бундеве ће изрезати или од пластелина извајати и

прилепити точкове. Рад се може обојити и украсити. Направити изложбу. Радове сачувати за одељенски вашар.

Објасните народну изреку:

Кола морају онако ићи како их коњи вуку.

КОРПАР

Корпарски занат је највише био развијен у долинама наших река. То је погодно тле за узгајање врба, а од којих се и плету корпе. Тај посао се обавља од Ђурђевдана до Митровдана, када је врба погодна за рад.

Насечено пруже се класира по дужини и дебљини, а онда се са њега скида кора. Ољуштено пруже се прво просуши, а онда се посебним поступком попари да би добило еластичност и лепу боју.

Мајстори корпарски су врло вешти у свом послу. Правила су корпе различитих величина, облика и модела, израживали су столове и столице од пружа, разне врсте полица и ормарића. Веома танким пружем оплитали су флаше и балоне од стакла у којима се најчешће држала ракија и вино.

Корпарски занат је после другог светског рата доживео експанзију. Тако је на пример *Народна радности* имала на хиљаде својих сарадника корпара чији су се производи извозили у иностранство.

Данас је корпарски занат скоро заборављен. Поједини мајстори износе своје производе на пијаце и вашаре, али се и они све ређе могу срести. Плетене корпице често купују страни туристи као сувенире, а наши исељеници их носе у своја нова пребивалишта, да их подсећају на родни крај.

Ученици за овај час треба да донесу различите производе од пружа: корпице за хлеб, за цвеће, за воће...

Неким од ових предмета можете допунити етно-кутак.

После прочитаног текста ученици ће разгледати слике и уџбенику, али и плетене корпице које су донели. Следи разговор:

- Зашто је корпарски занат највише био развијен у долинама река?
- Које предмете су правили корпари?
- Зашто ови предмети данас нису у у потреби?
- Размисли: каква је еколошка вредност плетених корпи од прућа и данашњих пластичних кеса. Шта је здравије? Због чега?
- Процените естетску вредност предмета које сте донели.

Предлог за практичан рад

Направи и ти корпицу. Постоље нека буде од пластелина. Около пободи чачкалице или штапиће. Уплети их рафијом или канапом. Ако живиш поред реке, покушај да од врбе направиш предмет. Буди пажљив/пажљива кад рукујеш ножићем (перорезом). Некада је перорез био свакодневни пратилац твојих вршњака.

ПЕРОРЕЗ

У детињству пуном лепих тајни
 најлепши су перорези сјајни
 с корицама од слонове кости
 с косима смо стигли до младости.

И принчеви и чобени
 деце преље и принцезе
 кад су били малишани
 имали су перорезе

Кад год видим те сјајне ножиће
 мене опет сви прсти засврбе
 па пожелим да шарам пругиће
 и да правим свирале од врбе.

Одломак из песме *Перорез*, Добрице Ерића

АСУРЦИЈА

Асурције су од биљних влакана правиле разне врсте асура. Овај занат спада у ред лаких заната, јер се ради без много комбинација и са врло простим или примитивним алатима.

Поред асура или рогозина, асурције израђују разне сембиле или торбе, седишта за столице, отираче за ноге и друге сличне ствари.

Развојем индустрије и индустријских производа губе се ови занати и њихови производи од природних материјала.

После прочитаног текста водити кратак разговор са ученицима:

- Од ког материјала су израђиване асуре?
- Објасни поступак припреме шевара за ткање
- Шта је од алата потребно за овај посао?
- Где се најчешће продају производи асурција?

Објасни народну изреку:

Пробирач нађе отирач.

Предлог за практичан рад

За овај час ученици треба да имају припремљен рам (разбој) од летвица. На супротним странама рама укуцани су ексери, а око њих намотан конац (као на слици у уџбенику). Рафијом или припремљеним шеваром (ако га у близини има) ученици ће изаткати своју асуру. Као материјал за ткање могу користити и танко исецкану кукурузовину (онај део којим је обавијен корен кукуруза). Да би била мекша, кукурузовина се може поквасити па просушити. Изаткане асуре сачувати за одељенски вашар.

МУТАБЦИЈА

Мутабције су прерађивале козју длаку и израђивале мутапе, покрове или простирке, бисаге и торбе, а највише вреће

у којима се држала пшеница или кукуруз. За овај занат знало се пре доласка Турака у каше крајеве.

Занат је био развијен у околини Врања, Ниша и Лесковца.

Прочитати текст и поновити садржину.

- Шта је врећа? Како она изгледа? Од чега се данас праве вреће? Чему служе?

Објасни народну изреку:

Не буди свакој врећи закрпа.

Предлог за практични рад

За овај час ученици треба да користе рам на коме су ткали асуру. Уместо рафије, канапа или шевара, та ткање могу користити власи неопређене вуне или кучине.

Ученике редовно треба подстицати и мотивисати да се у раду труде и да сваки рад заврше. Тако се развија стрпљење, упорност, истрајност, а нарочито је добро развијати осећај задовољства и уживања у плодовима свога рада.

Завршене радове чувати за одељенски вашар.

УЖАР

Ужарски занат нарочито је био развијен у околини Врања, Ниша и Лесковца.

Ужари праве ужад, штрање, канапе за веш, вреће или цакове.

Основна сировина у овом послу је конопља. Сеје се на плодном земљишту, углавном поред потока и река. Августа месеца, конопља се чупа и везује у мање снопиће. Ови снопићи се потапају у поток или реку да би се влакно одвојило од трске. (Конопља се потапа у текућу воду, никако у вир или базен, јер она испушта отров па је могућ помор риба.) Кад се конопља *укисели*, вади се из потока, па се снопићи, усправно, ослоњени један на други суше на ливади. Они тада имају белу боју. Затим

се конопља носи на трлицу да се трска изломи, уситни и влакно потпуно одвоји. Такво влакно зове се повесмо или кудеља, а поломљена трска испод трлице зове се поздер.

Кудеља се причврсти на стуб, а преко ње се провлачи челични гребен. Најгушћи гребени дају најфинија влакна. Влакна се помоћу точка упредају у жице, а упредањем жица добијају се канапи. Упредањем више канапа добија се уже. На крају се уже савија у котуре и носи на пијацу.

После прочитаног текста из уџбеника ученицима се може објаснити како се од конопље добија кудеља. Мању количину (гомилицу) кудеље или кучине можемо позајмити од сваког водоинсталатера (завијају је око вентила) и показати је ученицима на часу.

Некада су наше баке преслицом и вретеном упредале кучину и од добијене нити ткале *тежињаво плагно*. Од тог платна шиле су кошуље, али и постељно рубље: чаршаве, јастуке и сламарице. Пуниле су их сламом или шушком од кукурузовине и на њима су сви укућани спавали.

Занимљиво је показати ученицима како се са преслице вретеном упреда кудеља, кучина или тежина.

Да би се ученицима још више приближила прерада конопље може се прочитати и одломак из песме *Балада о трлици* Добрице Ерића.

Балада о трлици

„Та дрвена кобилица, с гривом
од кучине, дло у рану јесен
на сунцу под сувом белошљивом
жвакала је конопљу и ћетен.

Наша мајка Радмила
крај ње је изгrevала
крај ње омржавала
Да би нас одевала

у поздери спавала.
Сејала је, брала, киселила
трла, врла, прела, ткала, шила
и увек се радовала с нама
нашим новим белим, кошуљама...”

Предлог за практични рад

Од разних врста канапа, упредањем направи украсну траку за своју торбу.

На часу физичког васпитања играјте се надвлачења конопца. То је стара занимљива игра. Помаже деци да опробају снагу.

ВАШАР

За обраду ове наставне јединице треба унапред стварати атмосферу у разреду и мотивисати ученике.

Све радове које су ученици до сада направили треба прегледати, дотерати, допунити. Учионицу треба уредити и окитити у вашарском стилу. Столове пригодно уредити, прекрити јер ће то бити вашарске тезге. На њих, по одређеном реду поставити дечје рукотворине. Допунити их корпицама воћа, поврћа, цветним аранжманима, слаткишима итд.

Ученике поделити у парове, по један пар за сваку тезгу. Осталима поделити улоге купаца, посматрача... Купци и продавци треба да осмисле текст: купци се распитују за робу, продавци је хвале, цењају се, погађају, купују или не купују. Ту су и посматрачи који само шетају од тезге до тезге, процењују робу, хвале је или куде. Они ће на крају, кад се вашар заврши прогласити најбоље радове.

На вашар треба позвари бројну публику, посетиоце. То могу бити родитељи, рођаци, наставници, ученици других одељења. За ову прилику могу се искористити стихови из поеме *Вашар у Тојоли* Добрице Ерића. На вратима учионице, дан-два раније, могу се исписати стихови:

„Звони, звони
звоно на волу:
Хеј, сви на вашар
у Тополу”!

Пре отварања вашара сви посетиоци су у школском ходнику. (У учионици су само продавци поред својих тезги.) Испред учионице су две столице на којима стоји по један ученик са папиром у руци (увијеним као пергамент). Читајући наизменично текст, они се обраћају посетиоцима. (Престаје бучна музика која се чула до тада.)

1. ученик:

И звони, звони звоно на волу
Хеј, сви на вашар у Тополу!

2. ученик:

Лепа је мала варош Топола:
сто кућа, пошта, хотел и школа.
Дом здравља, пекара, суд, три дућана
и око пет-шест малих кафана.
Биоскоп и киоск крај вашаришта,
црква на Опленцу и више ништа.

1. ученик:

Сви људи из Тополе
своју варош хвале и воле.

2. ученик:

Ко добро грожђе и вино воли –
нек зида кућу у Тополи!

1. ученик:

На врху опленца, сав од гвожђа,
постоји муљач већи од млина,
када почне муљање грожђа –
кроз варош јуре потоци вина...

2. ученик:

Е, у то доба и бива вашар:
Све живо крене са свих салаша, (показује на присутне)
од Рудника до Рогота –
у престоницу српских чокота!

1. ученика:

Чим сунце прхне из шумских грана,
поврви светина са свих страна:
Друмом, кроз поља и кроз потоке –
Бујица народа, Кола и стоке...

2. ученик:

Неко вози бостана кола,
неко води коња ил` вола.
Пастири гоне стада оваца,
грнчари пуна кола лонаца.

1. ученик:

Моравци вуку товаре жита.
Цигани бакраче, корпе и сита.

2. ученик:

И ко зна шта све ту није било?
Ушло у народ неко лудило –
ко да се пљусак са неба проли,
па све понесе према Тополи!
Смех, рика, свирка,
Јека и дрека.
Куља у варош шарена река...

Оба ученика у глас:

И звони звоно на далеком волу:
(што гласније), Хеј, сви на вашар у Тополу!

У том тренутку почиње бучна музика, наратори силазе са столице, отварају се врата учионице и почиње

В А Ш А Р

Све ово заправо треба да буде јавни час који ће најбоље да представи рад ученика и учитеља из области народне традиције. Овај час обухвата и следећу наставну јединицу: *У Чаршији гућан до гућана* – понављање градива.

Тема: ОДЕЛО ЧИНИ ЧОВЕКА

АБАЦИЈА

Абације су ручно израживале народна одела од домаћег вуненог сукна – АБЕ. Одела су украшавали златним, срменим или свиленим гајтанима.

Израђивали су разне кабанице, копоране, гуњеве, чакшире и др. Неки мајстори су ишли од села до села и сами прикупљали материјал за израду. После би власнику доносили сашивену одећу. Често су и становали у кућама у којима су обављали уговорени посао. Ту су добијали храну, робу у природи, ређе новац.

У другој половини XX века све више продире конфекција па абацијски занат почиње да нестаје.

Ученици ће прочитати текст из уџбеника и уз неколико репродуктивних питања поновити његову садржину.

- Од чега су абације израђивале народна одела?
- Наброј предмете које су они израђивали?
- Шта се све могло видети у абацијској радњи?
- Којим алатом су се служиле абације?
- Како су абације привлачиле муштерије усвоју радњу? (исписивали су рекламе).
- Осмисли и напиши одговарајућу рекламу за своју радњу. Претходно послушај енглеску народну причу: *Три кројача*

Три кројача

Три кројача отворе своје радње у истој улици. Конкуренција је била велика и послови су ишли сасвим слабо.

Сва тројица се почну домишљати како ће привући што више муштерија. Први постави изнад своје радње таблу са натписом: *Најбољи кројач у граду*. Други не буде лењ па брже-боље напише: *Најбољи кројач на свету*. Трећи се замислио, није одмах могао да се сети неког још привлачнијег натписа. Напослетку и он стави таблу на којој је великим словима написао: *Најбољи кројач у овој улици*.

Прва двојица су била страшно љута што их је овај трећи кројач надмудрио. Скину своје фирме, затворе радње и одселе се из града.

- Како је трећи кројач надмудрио прву двојицу?
- Својим речима искажи поруку ове приче.

Ако у близини школе постоји кројачка радња могуће је ученике одвести у посету кројачу. Заједно са ученицима треба припремити разговор са мајстором. Упутити ученике да обрате пажњу на унутрашњост радње, на предмете који се ту налазе, мајсторов алат, материјале за шивење, мајсторову одећу, начин његовог говора... Могуће је фотографисање са мајстором.

О свему овоме после разговарати на часу.

Предлог за практични рад

Ученици могу да донесу по парче тканине, маказе, иглу и конач. Показати им како да искроје тканину на два дела (како се правилно држе маказе). Затим, да сви удену конач у иглу и прошивањем споје два парчета тканине.

Цртање и набрајање алата и производа абације.

ТЕРЗИЈА, КРОЈАЧ

Терзије су се бавиле кројењем, шивењем и украшавањем градске ношње.

„У турско време, овај занат био је у Крушевцу многољудан, јак, чувен и признат. Терзије су тада имале велики посао, нарочито при изради одела жена богатих Турака, које су

се одликовале многим и скупоценим везовима. Прича се да је неки стари Хаџи-Павле, терзија из Крушевца, узео неком Јашар-аги Врањалији 5 кеса (око 1000 гроша) пара за једну извезену доламу.”

Животи и обичаји народни, Тихомир Ђорђевић

Одласком Турака из Србије, у нашим варошима настаје богатији слој људи (трговци, чиновници, занатлије) који чине српско грађанско друштво. Тако је богата, раскошна одећа постала обележје класне припадности. Одећа је шивена од финих и скупоцених материјала, а богати украси и раскошан вез било је оно што је најглавније у овом занату.

Ученици ће самостално прочитати текст из уџбеника.

- Када се у Србији формира српска грађанска ношња?
- Подвуци у уџбенику речи којима су наведени називи женских и мушких одевних предмета које су израђивале терзије.
- Подвуци оне речи које објашњавају како су ови предмети украшавани.
- Нацртај шару за јелек или мараму.

У нашем народу некада су се неговале бројне приче које су описивале живот мајстора и њихових шегрта. Мајстори су обично били врлостроги, а свака непослушност шегрта строго је кажњавана.

Мајстор терзија и мали шегрт

Послао мајстор терзија свог малог шегрта у собу иза дућана, да угреје утију (пеглу). Шегрт је метнуо утију у ватру, па тако задремао крај ватре и заспао. Мајстор чекао на шегрта, па кад се забавио, он дође код њега и викне: „Камо утија, бре?” Шегрт се тргне из сна, па онако сањив, одговори: „Бога ми мајстоје, ја геди, геди, а она се јастопи и нема је.” (Бога ми мајсторе, ја гледах, гледах, а она се растопи.)

Мајстор га добро изудара, а шегрт се наљути, па истрча из радње, метне на врата резу и љутито викне: „Е сад нека ти, мајсторе, Јова геје утију, а ти гедај да ти се не истопи.” Па дуне и оде.

- Шта ти је занимљиво у овој причи?
- Како је мајстор казнио малог шегрта?
- По чему можемо закључити да је шегрт био заиста мали дечак?

Објасни народну изреку:

Без муке, нема науке.

Пронађите пригодан одевни предмет, покажите га ученицима и њиме допуните етно-кутак у вашој учионици.

ЋУРЧИЈА, КОЖУХАР, КРЗНАР

Ћурчије су прерађивале јагњећу, овчију, козју кожу као и коже дивљих животиња. Штавили су их у радионицама па тако прерађене кројили и шили у својим радњама.

Израђивали су ћураке, кожухе или грудњаке (прслуке), бунде, шубаре итд. Роба је израђивана по наруџбини или је спремана за пијаце и вашаре.

После прочитаног текста из уџбеника водити са ученицима разговор:

- Када су људи почели да се одевају крзном или кожом?
- Од чега су ћурчије или кожухари правили одевне предмете?
- Опиши, како су изгледали кожуси?
- Где су продавали своје производе?
- Замисли да си ћурчија. Осмисли назив фирме за своју ћурчијску радњу.
- Испричај неки народни обичај везан за мајсторе и њихове занате.

За кога се каже:

Окренуо ћурак наоџако? (за онога ко је променио своје понашање)

Предлог за практичан рад

Од парчића коже, уз помоћ маказа и лепка правити различите украсе: траке, цветиће итд.

Цртање и бојење одевних предмета које праве ћурчије.

ОПАНЧАР

Опанчари су од свињске, телеће или говеђе коже ручно израђивали опанке. Кожу су штавили у радионицама, а у дућанима правили опанке различитих облика и величина. Ову врсту обуће носило је сеоско становништво.

Опанци су ношени преко вунених, везених чарапа. Нове опанке чланови породице добијали су о великим празницима, а деца пред полазак у школу. Опанчари су их радили по поруџбини или су већ урађене износили на пијацу или на вашар.

Данас се опанчарске радње ретко могу видети. Потиснуле су их продавнице неке нове, модне обуће. Опанци, као симбол српског сељака и *човека из народа* могу се видети на изложбама домаће радиности и неким другим туристичким манифестацијама. Купују их странци и носе као сувенир из Србије.

Опанци се неодвојиви део наше народне ношње. Играјући у тим опанцима, наша културно-уметничка друштва, пронела су њихову славу и лепоту и у најудаљеније крајеве света.

Пожељно је да учитељ за овај час припреми један пар опанака. Занимљиво ће бити да их ученици виде, да их имају у рукама, да уоче делове: ђон, поплет, опуту, каишчиће.

Кад прочитају текст и о њему разговарају, погледаће модел опанака, па ће им слика о овој врсти обуће бити јаснија.

Предлог за практични рад

Цртање опанака.

Објаснити народну изреку: *Образ му је као опанак*.

Провежбајте на часу брзалице које су наведене у уџбенику.

ОБУЋАР

Обућарски занат је био развијен у градовима. Обућари су израђивали кожну обућу и папуче од говеђе, телеће, јарече и јеленске коже. За ђонове су користили јаку говеђу или коњску кожу.

Осим коже користили су платно за поставу, дебели папир за испод поставе, конач за прошивање, дрво за потпетице и лепак. За узимање мере користили су пантљику од хартије. Правили су робу по наруџбини и за пијацу.

Неки обућари су на вратима своје радње или у излогу исписивали рекламе.

У нашим градовима и данас се могу видети обућарске радње. Обућари углавном поправљају изношену обућу јер се становништво снабдева у продавницама ципела.

Ако се у близини школи налази обућарска радња, учитељ може са обућарем да уговори посету. Треба да га припреми о чему ће деци да прича. У току посете ученици ће мајстору постављати већ припремљена питања. Треба да обрате пажњу на унутрашњост радње, на алат и радну одећу. Нешто занимљиво могу да запишу.

Уколико се час одржава у учионици онда ће ученици прочитати текст и разговарати о његовој садржини.

Предлог за практични рад

- Замисли да си обућар и да имаш своју радњу.
- Осмисли и што лепшим словима испиши рекламу за своју обућу.
- Нацртај излог своје продавнице.

Народно веровање каже:

Ваља се да обућари и опанчари увек почну да раде десну обућу (ципелу или опанак) па ће доћи муштерије и брзо ће се продати. Због тога обућари увек узимају меру на десној ноzi.

ШЕШИРЦИЈА

Капе су одувек биле занимљиви део одеће, па су шеширције биле креативни и маштовити људи. Правили су шешире различитих облика, боја и величина. Материјал за израду шешира зове се филц. Неки мајстори правили су шешире од сламе.

Посебну разноликост, лепоту и елеганцију имали су дамски шешири. Мајстори су их украшавали разнобојним тракама, цветовима, перјем итд.

За овај час ученици треба да припреме и у школу донесу различите шешире, капе, беретке, шубаре и материјал за њихово украшавање.

Предлог за практични рад

Припремљени материјал може бити врло разноврстан: украсне траке, мараме или ешарпе, разнобојне крпице, цвеће, лишће, гранчице и др.

Од алата потребне су: маказе, конац и лепак. Сецкањем, везивањем и лепљењем могу се направити маштовити украси за капе. Потребно је мотивисати ученике, давати им идеје и подстицати да у раду истрају јер *дечја машта може свашта.*

На крају, направити изложбу.

БЕРБЕРИН, ФРИЗЕР

Бербери су одувек бринули о уредности својих муштерија. Шишање и бријање је био њихов посао. Бербери или брице су радили у варошима јер су се људи на селу шишали и бријали сами међу собом.

Данас *мушки* и *женски* фризери раде како у граду тако и у селу. Шишање и бријање се врши савременим електричним апаратима. Козметичка средства за одржавање хигијене и лепоте су бројна и разноврсна. Фризерски салони су места која се посећују од малих ногу.

Ученици ће прочитати текст из уџбеника, а онда укратко поновити његову садржину:

- Којим послом се баве бербери и фризери?
- Какве су некада биле њихове берберске радње?
- Подвуци у уџбенику речи које означавају прибор за шишање и бријање.
- Шта се све данас може видети у фризерској радњи?

Покушај и ти да будеш фризер.

Предлог за практични рад

Ученици за овај час треба да донесу чешљиће, машинице, шнале итд. Девојчице ће једна другу чешљати и правити различите фризури: плетенице, репиће, палмице и украшавати машинама и шналама. За то време, дечаци ће помагати, давати идеје и инструкције. Кад све буде готово прогласиће се *ревија фризура*. Дечаци ће бити чланови жирија и прогласиће најлепшу фризуру. Најлепша ће добити похвалницу коју ће у међувремену осмислити и нацртати група дечака.

КУЈУНЦИЈА

Кујунције су одувек били мајстори на гласу. Израживали су накит и украсне предмете од сребра и злата. Имали су префињен укус и смисао за лепо. Њихови производи су били скупи и доступни најчешће само слоју богатих људи.

Разно прстење, минђуше, гривне, игле, ђердани, кутије и табакере привлачиле су пажњу оних који су волели ове драгоцености. Девојка која је око врата носила ниску дуката, лако је себи обезбеђивала добру и богату удају.

За цркве и манастире кујунције су израђивале кандила, кадионице и крстове.

Разговор са ученицима:

- Зашто су људи одувек волели да носе разне врсте накита?
- Шта од златног накита носе жене? А мушкарци?

- Шта је златан и сребрн накит *говорио* о своме власнику?
(да припада слоју богатих људи)

Злато и сребро су знак материјалног богатства.

- Које још богатство људи треба да поседују? (то је духовно богатство: поштење, искреност, вредноћа. Интелектуално богатство: знање, интелигенција...)

Објасни народну изреку:

Златина хаљина срамотиу не ѿкрива

Предлог за практични рад

На овај час треба донети материјал који је прикупљан дуже време. То могу бити разне шналице, мамине покидане перле, разнобојне траке, крпице, семенке, зрневље зрелих плодова, игла и конац, бакарна жичица, лепак итд.

Пажљивим одабиром материјала, спајањем, лепљењем, низањем, ушивањем могу се направити занимљиви украсни детаљи.

Мотивишите и подстичите ученике. Охрабрите их кад изгубе поверење у себе и помозите да свој рад заврше.

Упутите их да уживају у делима својих руку.

БОЈАЦИЈА

Свет боја, мириса и звукова, чинио је људски живот лепшим и богатијим. Боје су красиле људску одећу и све друге предмете за употребу.

Бојације су имале важну улогу у друштву и њихов посао је захтевао много труда и знања. Бојили су вуну, памук, свиљу. Жене са села су им доносиле читаве кануре пређе које су они брижљиво означавали, бојили нарученом бојом и тако обојене враћали власницама.

Сву пређу су бојили искључиво биљним бојама. Све боје су добијали од природних материјала: ораховог лишћа, љуски црног лука, туцаних шишарки и разних других трава и плодова. Обојене кануре жене су смотавале на клупчиће, а онда плале,

везле или ткале жељене предмете. Овако бојене тканине биле су необично лепе, а боје постојане.

Ученици ће прочитати текст у уџбенику и кратко поновити садржину.

Оловком могу да подвуку речи које објашњавају како се која боја добија.

Предлог за практични рад

На час се може донети неколико канура или клупчића разнобојне вуне или вунице. Објаснити ученицима шта је канура, а шта клубе. (Канура се добија када се пређа са вретена премота на мотовило.) Пређа се са вретена или мотовила смота у клубе.

У школској кухињи може се у једној посуди кивати орахово лишће, а у сругој љуске црног лука. Кад све то проври, повади се лишче, а у прохлађенубоју спусте се комади беле вуне или вунице. После краћег стајања извадити пређу из боје. Ученици ће видети две различите боје на пређи и схватити поступак рада некадашњих бојација.

Вежбајте изговарање брзалице: *Расканура ли ти се канура?*

ТКАЧ, ТКАЉА

Посао наших ткаља у прошлости био је од великог значаја за цело друштво. Скоро да није било сеоске куће у којој није постојао разбој. Од вунене или памучне пређе, наше баке су ткале најлепше одевне предмете: сукно за мушка одела, сукње, тканице или појасеве, као и постељно рубље, бошче, черге, поњаве, ћилимове. Од памучних тканина шиле су мушке и женске кошуље, чаршаве, столњаке, пешкире, које су после везом украшавале.

По раскоши и лепоти, по разнобојности мотива, нарочито су се истицали ћилими. Они могу бити ситарац, када се боје равномерно слажу једна за другом, и клечани, када се

посебним начином ткања добијају разне шаре и мотиви. Због своје лепоте надалеко су познати пиротски ћилими.

Жене које су имале кћери за удају трудиле су се да изаткају што више платна и разноврсних ћилима, како би девојка у младожењину кућу однела што богатију девојачку спрему.

За обраду ове наставне јединице свакако треба припремити бар један израткани предмет. То може бити вунена торба, тканице или бошча. Можда такав предмет већ постоји у етно-кутку.

После прочитаног текста разговарати са ученицима:

- Зашто је ткање некада било важан посао?
- Како се зове справа на којој се тка?
- Шта су све ткале наше баке?
- Који материјал су користиле за ткање?
- Каква је та одећа (за наше здравље) у односу на ону која се прави од синтетичких материјала?
- Који вунени или памучни предмет желиш да имаш?

Након овог разговора показати ученицима предмет који је спремљен за овај час – да га виде, опипају, процене.

Прочитати поетски текст *Разбој* Добрице Ерића

Разбој

То је справа што је чакарала
у собици преко целе зиме
На њему је моја мајка ткала
шаренице, серцаде, ћилиме.

У свитање, кад звезде зажмуре
дизала се моја мајка крхка
и мотала шарене кануре
на цевчице, помоћу чекрка.

По ваздан су мешала брдила
грубу пређу са нежним сновима
моје мајке што се погрбила
над вратилом и над чунковима.

У пролеће моја мајка Рада
рашири све ћилиме по плоту
па изгледа весела и млада
и тако се радује животу!

Предлог за практични рад

Ученици треба да донесу разбој који су користили за ткање асуре, као и разнобојну вуницу за ткање. Увучену вуницу у иглу, провлачиће између затегнутих жица у разбоју и тако лагано добијати занимљиву тканину. Смењивањем различитих боја добиће свој ћилим ситарац. Могу га ставити на зид изнад радног стола и на њему качити своје поруке.

ВЕЗИЉА

Наше баке умеле су некада (као девојке), лепо да шију, везу, хеклају. Овај посао училе су од својих мајки и бака од раних дана свога детињства.

Разнобојном вуницом везле су сукње, кецеље, чарапе, а срмом и шљокицама јелеке. Памучним и свиленим концем украшавале су кошуље, пешкире, столњаке, чаршаве, јастуке.

Посебно је био цењен РИШЕЉЕ или бели вез. Ради се на белом платну по шеми, а онда се исеца средина, тако да све делује прозрочно, ваздушасто, а на тамној основи се приказује богата орнаментика.

Завесе у комбинацији белог веза, чипке и платна, јастучнице, столњаци, пешкири, миљеи, салвете, хаљине и кошуље од најфинијег материјала украшаване су белим везом.

За ришеље се користе различити орнаменти. Лако се могу препознати стилови рада који су пре стотинак година у одређеним крајевима примењивани – стилизовани божури,

руже, гране, барокни завијуци итд. Карактеристичан за Војводину је узан и дуг надстолњак богато украшен ришеље везом, који се поставља на средину стола, дуж целе свечане трпезе, преко столњака у боји. Белим везом и чипком украшавају се и свадбени пешкири за крштења или они на које се ставља колач за крсну славу.

Сви ови предмети могу се наћи у шкрињама наших бака и оних које су то наследиле и знају да вреднују.

Ткањем, плетењем, хеклањем и везом све више се баве удружења жена којих је све више у нашим крајевима.

Ако у вашем месту постоји удружење жена позовите неку од њих да вам на часу буде специјални гост. Припремите питања и разговор са њом, а она ће на час донети неки од вежених предмета и показати деци.

Предлог за практични рад

Ученици ће за овај час донети комадић платна, иглу и разнобојни конац. На платну ће нацртати неки једноставан мотив: срце, цветић, гранчицу.

Показати деци како се удева конац у иглу и везује чворић на крају конца. Свакоме показати како да започене свој мали вез. Добро је ако за овај задатак дођу бар мало припремљени од куће.

Ученици који нису на овај начин спремни за час, могу од белог папира, маказама, да праве свој *ришеље*. Папир се више пута савија и преклапа, па се маказама исецају углови. Кад се папир рашири и стави на тамну подлогу, добијају се мотиви слични ришељеу.

Објасни народну изреку:

Вредној девојци убрзо свашови

Народна веровања:

- Кад женско дете доврши први рад, он се баца у реку, те да буде девојка вредна, као што је река брза.

- На Божић, пре сунца дају женском детету ђерђев и комад какве крпе да везе. Кад навезе, онда то баце у воду да му рад иде као вода.

После завршене ове наставне теме пожељно је прикупити све радове означене именима ученика. На једном о родитељских састанака можете направити изложбу дечјих радова за родитеље.

Тема: ОТКУД МЕНИ ОВА СНАГА

ВОДЕНИЧАР, МЛИНАР

Ученицима трећег разреда познато је чиме се бави воденичар. У неким читанкама постоји текст *Воденичар и његов мачак*, Бранка Ћопића. Ту је описан детаљ из живота деда Трише воденичара.

- Како су људи некада млели пшеницу, кукуруз, јечам и раж?
- Шта су мајке справљале од пшеничног и кукурузног брашна?
- Подвучи у тексту речи којима се казује шта све ради воденичар у воденици.

Ако у вашој близини постоји воденица, обиђите је, разгледајте и разговарајте са воденичарем. То можете учинити негде на излету или настави у природи.

Некада је на Морави постојао велики број воденица. Касније су их заменили парни млинови.

- Зашто се неке воденице зову поточаре?

Предлог за практични рад

- Нацртај воденицу.
- Научите да певате песму *Поточара*.

За кога се каже:

- *Меље као воденица?*
- *Вредан као доњи камен на воденици?*

Народно веровање:

Вода ОМАЈА је она која се одбија од воденичног кола у покрету. Најмоћнија је ако се ухвати уочи Ђурђевдана. Овом водом се умива, а и цела кућа покваси, да укућане свака болест и зло мимоиђу.

ПЕКАР

Некада је посао пекара био веома цењен. Пекари су сав свој посао обављали ручно. Рано ујутру, улице у вароши су мирисале на свеже печени хлеб.

Прочитајте текст у уџбенику.

- Објасни поступак мешења хлеба
- Шта су израђивали земичкари?
- Које пите право твоја мама? Опиши тај поступак.

Предлог за практични рад

Овај час можете одржати у школској кухињи. Замолите куварицу да вам у томе помогне. Она ће замесити тесто, па кад оно стигне, поделиће га у више мањих посуда. Ученике поделити у групе. Свака група ће у својој посуди месити хлеб, а онда га ставити на печење.

Сви заједно ће се послужити испеченим хлебом.

Научите текст и мелодију песме *Пекар*.

За кога се каже:

- *Лези лебу да те једем?* (за нерадника и ленштину)
- *Тражи хлеб преко појаче?* (кад је неко нескроман и тражи више него што му треба).

Народни обичај:

- Важни гости, у знак поштовања, дочекују се хлебом и сољу.

ЋЕВАБЦИЈА

У нашем народу од давнина је негован смисао за угоститељство. Да би гост у кафану често долазио требало је да буде задовољан услугом. О томе су много бринуле ћевабџије. Пекли су ћевапе у својој радњи или напољу, *на калдрми*. У радњи су имали столове и столице за госте. Наручене ћевапчиће носили су тамо где им се каже.

„...Први ћевапчићи замирисали су у Београду на Великој пијаци, у кафани *Танаско Рајић*. Та кафана је била преко пута Капетан Мишиног здања... Газда је био предузимљив човек, па је негде око 1860. године, поштанским колима путовао чак до Лесковца. И отуда се вратио са рецептом који је за престоницу представљао кулинарску новотарију.

Бранислав Нушић стигао је да и о томе остави писмена трага: „Како је пијачна публика била поуздан њихов потрошач, убрзо се та индустрија ћевашчића размножила, те се око кафане *Рајић* отворио читав низ малих ћевабџиница...”

Одломак из књиге *Вукова шпрџеза*, Мирко Богичевић

Најпознатије ћевабџије живеле су у околини Ниша и Лесковца.

- Од каквог се меса праве ћевапи?
- Испричај рецепт ако знаш како се то ради.
- У којим градовима се организују познате манифестације: роштиљијада, кобасиџијада, сланинијада?

До краја часа игра пантомиме.

Један ученик пантомимом показује одређено занимање, а остали погађају о ком је занимању реч. Ко погоди постаје следећи пантомимичар.

ПОСЛАСТИЧАР

Својим слатким рукотворинама посластичари чине живот слађим свима онима који у њихове радње навраћају. Овај занат потиче из времена Турака, а посластичари су у ове крајеве долазили углавном из Македоније.

„Право да кажем, био сам јако сиромашан. Са тринаест година, у потрази за бољим животом, из села Речана код Гостивара (Македонија) стигао сам у овај крај. Судбина мушке челди је била да иду у бели свет, изуче занат и зараде паре.

Изучио сам занат, положио калфински, потом и мајсторски испит. Желео сам да се осамосталим па сам отворио своју радњу. На бозу и колаче свраћале су разне муштерије. Некада сам обилазио вашаре где сам продавао сладолед, бомбоне, лизалице итд. Данас је моја радња надалеко позната. Поред сина и снахе у њој раде и два моја унука”...

Овако је о свом занату говорио стари посластичар када су га посетила деца из једне школе.

Реализација овога часа може да буде врло занимљива. Ако у вашем месту постоји посластичарска радња, позовите мајстора да вам буде специјални гост. Ученици њега могу да почасте неком песмицом или рециатацијом, а он њих ситним колачима.

Разговор и цео поступак на часу треба унапред уговорити и испланирати.

Такође, ученици могу организовано да посете посластичарску радњу. При том треба да обратe пажњу на назив радње, њену унутрашњост, (намештај, хигијена, уредност), врсте колача које се у њој израђују, како и у чему их посластичар сервира и остале појединости.

На овом часу треба да изложе своја запажања.

Предлог за практични рад

Испиши рецепт за колач који волиш. Нацртај га.

БОМБОНЦИЈА

У прошлости деца нису могла да добију бомбоне кад год пожелеле. Ова посланица је била реткост јер су их правиле само бомбонције у својим радњама.

Спаковане у тегле специјалног облика или у мале дрвене кутије, сталаје су у излогу и привлачиле пажњу пролазника. О вашарима и саборима, бомбонције су својим тезгама заузимале увек прометна места. Различитих облика, боја и укуса, оне су се тако истицале да су им деца тешко одолевала.

Нарочито су биле на цени *свилене бомбоне*: Оне се праве посебним поступком.

Предлог за практични рад

Осмисли, напиши и исцртај фирму за своју бомбонцијску радњу.

ЛИЦИДЕР

Ученици ће прочитати текст из уџбеника.

- Од ког материјала су прављени лицидерски колачи?
- Које облике су они имали?
- Чиме су украшавани?
- Где су их све лицидери продавали?
- Који лицидерски колач има посебну вредност?
- Кома се поклања лицидерско срце?

Предлог за практични рад

У школској кухињи замесите тврдо тесто од брашна, воде соли (или замолите куварицу да вам то она уради).

Ако радите у учioniци, добро заштитите ваше школске клупе и столове. Направите различите облике колача – као што су били лицидерски. Ставите их да се осуше, а онда их обојте и украсите. Или, нацртајте и обојте лицидерске колаче.

Направите изложбу.

ПИЋА НАШИХ ПРЕДАКА

Прочитати текст из уџбеника.

- Која су била пића наших прабака и прадека?
- Где су се та пића могла купити?
- Како су продавци хладили ова пића?
- Шта су правиле содације?
- Како су одрасли некада правили шприцер?
- Шта су правиле бозације?

Рецепт за клакер и кабезу

У обичној води се прво раствори шећер, дода се лимунтус, прехрамбена боја, арома малине или крушке. Тај раствор се убацује у машину којој се додаје гас. Клакер или кабезе, а разлика је у боји и укусу, убацује се у флашице од 2dl. На њих се ставља керамички затварач са жицом.

Некада је постојала машина у којој су се мешале обична вода и угљен-диоксид, а босе са содом су пуњене под одређеним притиском. Пре рата угљен-диоксид се добијао сагоревањем чистог кокса (угаљ), а данас се добија одређеним хемијским процесом.

Предлог за практични рад

Сваки ученик треба да има лимун, шећер, чашу воде и кашичицу. Учитељ ће свакоме изрезати лимун. Ученици ће мешајући лимун и шећер добити чашу лимунаде. Међусобно послуживање.

Напоменути ученицима да су најздравији природни сокови од воћа и поврћа.

УЛИЧНИ ПРОДАВЦИ ХРАНЕ

Некада су се на улицама српских вароши кретали улични продавци хране.

Продавали су: путер-кифле, земичке, кајзерице. Неки су из обичних, покретних фурунџиница продавали неслане кифле и переце.

Продавци врућих, добро печених, масних гибаница, секли су их на танке режњеве и купцима стављали на посебну бакалску хартију.

Продавци сладоледа гурали су своја шарена колица у чијим се кантама налазио сладолед од ваниле и чоколаде. Из специјалних дрвених канти неки продавци су купцима нудили хладну бозу.

Прочитати текст у уџбенику. Оловком подвући речи које казују шта се све од хране продавало на улицама.

Предлог за практични рад

Нацртај уличног продавца хране или неке од продаваних посланица

ЖИВОТ У РАДИОНИЦИ

Занатске радионице су некада биле места из којих су на светлост дана излазили бројни производи, који су задовољавали свакодневне потребе људи.

Сви производи израђивани су од природних материјала што је гарантовало еколошку чистоту и исправност. Све је рађено на нашим просторима, под нашим небом, тако да је мало ко зависио од увоза. Србија је била земља сточара, ратара и занатлија.

Отварање према свету и продор западноевропске културе, донео нам је бројне предности, али и извесне недостатке. Но, то је тема која није приступачна и разумљива ученицима трећег разреда.

- Ко је све радио у занатској радионици?
- Какав је био однос између шегрта, калфе и мајстора?
- Како су се шегрти и калфе уз рад забављали?

- Како су мајстори о великим празницима награђивали своје момке?

У току ове године обрадили смо бројне занате.

- Који ти је од тих заната посебно занимљив?
- Којим занатом би желео/желела да се бавиш у будућности?

Испричај нешто о том занату. (Шта се израђује? Које алатке се користе? Каква је радионица за тај занат потребна?)

- Размишљаш ли о томе да наставиш занат којим се баве твоји родитељи или рођаци?

Прикупите и дотерајте све своје рукотворине које сте правили током године. Припремите их за годишњу изложбу.

- Које пословице о раду сте запамтили?

Објасните њихово значење.

ЕСНАФИ – ЗАНАТСКА УДРУЖЕЊА

- Ко је чинио еснафе?
- Наброј неке еснафе који су некада постојали
- Опиши како је изгледао еснафски печат. Чему је овај печат служио?
- Како су занатлије прослављале своју еснафску славу?
- Осмислите кратак сценарио за еснафску славу. Изведите тај сценарио на отварању изложбе ђачких радова.

ГОДИШЊЕ ПОНАВЉАЊЕ ГРАДИВА

- Решавање задатака на 45. страни уџбеника
- Решавањем укрштенице на крају уџбеника ученици ће извршити глобално понављање градива.